

Oponentní posudek na disertační práci

Název práce: **Význam psychosociálních intervencí poskytnutých mladistvým uprchlíkům bez doprovodu**

Autorka: **PhDr. Mgr. et. Mgr. Noemi Noemi Roupcová**

Univerzita Karlova, Fakulta humanitních studií

Obor: Sociální práce

Rok: 2024

Vedoucí práce: **prof. Walter Lorenz MSc., PhD.**

Oponentka: **doc. PhDr. Jitka Lorenzová, Ph.D.**

Předložená disertační práce se zaměřuje na proces integrace mladistvých uprchlíků bez doprovodu ve Spolkové republice Německo a řeší tak téma z oblasti, která je v současném geopolitickém a společenském kontextu vysoce aktuální. S využitím kvalitativní výzkumné strategie otevírá nové pohledy na prožívání nároků integračního procesu z pohledu samotných mladistvých uprchlíků a je výzvou pro kritické zhodnocení silných a slabých stránek poskytovaných psychosociálních intervencí.

Úvod (s. 14-17) je věnován (nikoli v tomto pořadí) stručnému nastínění obsahové struktury práce, obecným příčinám migrace mladistvých osob a historii migračních vln v bývalém Československu a v České republice. **Vzhledem k tomu, že práce je orientována na situaci v Německu, lze připomínku zkušenosti s migrací v České republice chápat v kontextu práce jako určité vybočení, zároveň však může sloužit jako výzva k uvědomění si aktuálnosti tématu i v našich podmínkách.**

Relativně stručná teoretická část (s. 18-50) čítá 4 kapitoly, které jsou zaměřené na vymezení klíčových konceptů. V první z nich **Migrace, uprchlík, právo na azyl** (s. 18-25) se autorka filosoficko-metodologicky přihlašuje ke kritickému chápání sociálních věd, když poukazuje na způsoby, jimiž různé diskursivní praxe západních společností utvářejí kolektivní obraz uprchlíků na veřejnosti. Vedle toho autorka reflektuje také právní diskurs v pojetí uprchlíka jako nezbytný předpoklad legitimacy zacházení s lidmi na útěku a rozvíjí ho více popisně ve vztahu k právnímu ukotvení problematiky na půdě OSN a v právním řádu EU. **Předností kapitoly je kritické nastolení zásadních témat, analýza diskursu by však mohla jít více do hloubky s oporou o více zdrojů.**

Ve druhé kapitole **Mladiství uprchlíci bez doprovodu** (s. 26-35) autorka přechází mezi dvěma sociálními kontexty, z nichž jeden je opět určen diskursivně, a druhý je definován spíše objektivními aspekty situace mladistvých uprchlíků v Německu.

Pokud jde o první kontext, autorka se věnuje zejména diskursivnímu utváření významu „mladistvý uprchlík bez doprovodu“. S pojmem pracuje jako se sociálně konstruovaným a zároveň se argumentačně odvolává na kritický sociálněvědní koncept intersekcionality, který umožňuje zkoumat mnohonásobnou diskriminaci či vícenásobnou marginalizaci mladistvých uprchlíků s odkazem na nepříznivé působení

řady znevýhodňujících kategorií. Autorka se zaměřuje zejména na kritiku mediálního kontextu, který konstruuje obraz mladistvého uprchlíka bez doprovodu s využitím různých více či méně znevýhodňujících „typických“ charakteristik, jako je „hrozba“, „násilí“, „požadavek“ (vůči majoritní společnosti) apod., a následně přijímá jako východisko práce perspektivu porozumění a uznání (s. 31). **Toto hledisko oceňuji zejména proto, že umožňuje jak individuální dialogickou praxi, tak kritiku nerovnosti z hlediska sociálně významných hodnot, jako je lidská důstojnost a spravedlnost.**

V rámci druhého kontextu autorka akcentuje různé objektivní aspekty situace mladých lidí bez doprovodu na území SRN. Podává základní informace o struktuře této skupiny žadatelů a azyl, seznamuje s činností úřadu pro mládež, s fázemi práce s mladistvými uprchlíky, azylovou procedurou aj. **Celý proces je popsán přehledně, včetně zachycení kritických momentů a slabých míst systému. Také je zde nabídnut přehled textů, které mají pomoci práci s mladistvými uprchlíky, ovšem bez hlubší analýzy, kterou limituje jak rozsah kapitoly, tak spíše informační přístup k tématu.**

Třetí kapitola představuje **klíčové aktéry psychosociální podpory mladistvých uprchlíků bez doprovodu v SRN** (s. 35-46). Autorka vybírá pouze tři zástupce aktérů (dobrovolníky, opatrovníky a kulturní tlumočníky), zbývající pak uvádí ve výzkumné části práci jako výsledek metody kontextuálního mapování psychosociální podpory. **Ke kapitole mám dílčí výhradu v tom smyslu, že není zcela jasné, na základě jakých kritérií byli do teoretické části vybráni právě tito zástupci. Zároveň nutno uvést, že nabídnuté informace jsou pro porovnání s českou praxí zajímavé a inspirativní** (např. německé standardy pro opatrovníky a opatrovnice mladistvých uprchlíků bez doprovodu nebo úloha kulturních tlumočnicků, která je v Německu oblastí interkulturní práce zcela průkopnická).

Poslední kapitola teoretické části **Psychosociální intervence u osob s migrační zkušeností** (s. 47-50) je věnována definování tohoto typu intervence. Autorka se přihlašuje ke konceptu MHPPS (Mental Health and Psychosocial Support) mezinárodního koordinačního fóra pro humanitární pomoc IASC, který zároveň stručně představuje. Kapitola je limitovaná svým rozsahem, vzhledem k tématu by bylo vhodné **zaměřit se také na příklady implementace tohoto přístupu do praxe a na případné výzkumné důkazy jeho účinnosti.**

Výzkumná část disertační práce (s. 50–153) předkládá kvalitativní studii orientovanou na proces psychosociální intervence u mladistvých uprchlíků bez doprovodu. Součástí je přehledová rešerše vybraných výzkumů mapujících oblasti podpory nezbytné pro jejich úspěšnou integraci (s. 51-56). **Vzhledem k metodologickým zvyklostem sestavování přehledových studií by bylo vhodné přiblížit také techniky vyhledávání textů, kritéria výběru studií a uvádět nejen zobecněné závěry, ale přiblížit také výzkumnou metodologii a zhodnotit validitu výsledků. Přesto lze konstatovat, že rešerše vytváří oporu pro výzkum i pro diskusní část.**

Samotný výzkum si klade na cíl popsat a analyzovat psychosociální intervence poskytované mladistvým uprchlíkům bez doprovodu, a to zejména z jejich subjektivního pohledu. Kromě toho jsou zařazeny pohledy pracovníků ubytovacích center pro uprchlíky, což umožňuje rozšířit horizont porozumění popisovaným

fenoménům. Hlavní výzkumná otázka, „Jak byl měl vypadat systém pomoci a podpory pro mladistvé uprchlíky bez doprovodu z jejich pohledu?“ (s. 62) je doplněna o dvě dílčí výzkumné otázky: „Jaké nedostatky a slabá místa má systém poskytování podpůrných služeb pro mladistvé uprchlíky bez doprovodu?“ a „Jaké následné podpůrné služby jsou voleny po dosažení plnoletosti?“ (s. 62-63). **Lze konstatovat, že všechny otázky jsou s oporou v datech zodpovězeny a tyto odpovědi mohou být chápány jako významný zdroj poznatků pro zlepšení stávající praxe.**

Kromě poznatkového přínosu pozitivně hodnotím zevrubné představení metodologie výzkumu, kterou autorka podává na více než 20 stranách textu (s. 57-84). Je zdůvodněna volba kvalitativní strategie, popsány plán a fáze výzkumu, způsob konstruování výzkumného vzorku, metody sběru i zpracování dat (zde jedinečně upozorňuji na určitou disproporci mezi bohatým popisem metody obsahové analýzy a velmi stručným popisem metod mapování aktérů a kontextuálního mapování). Autorka se dále zabývá nejen otázkou validity, ale také objektivitu, což je u konstruktivisticky, fenomenologicky a hermeneuticky ukotveného bádání obtížně dosažitelné, neboť objektivita je spojena s realisticky pojatou epistemologií (předpoklad objektivní reality a subjekt-objektového paradigmatu poznání). Lze se však domnívat, že určité objektivizace pohledu bylo dosaženo triangulací (tři výzkumné metody a dvě skupiny participantů).

Pokud jde o samotnou realizaci výzkumu, považuji za důležité vyzdvihnout, že se autorce podařilo v náročných podmínkách a při odeznívání pandemie Covid-19 oslovit značné množství potenciálních participantů a nasbírat rozsáhlá data prostřednictvím 47 rozhovorů s uprchlíky a 23 rozhovorů s experty – pracovníky ubytovacích center pro mladistvé uprchlíky ve čtyřech německých spolkových zemích. **Předností výzkumu tedy je značný rozsah výzkumného vzorku, který je kvalitativního přístupu nebývalý, a pečlivá analytická práce s datovými sadami v rámci Mayringovy metodiky obsahové analýzy. Všechny prezentované kategorie i subkategorie jsou zakotveny v datech, závěry jsou pečlivě sumarizovány, s porozuměním interpretovány a přehledně prezentovány. Naproti tomu interpretace dat získaných na základě metody analýzy aktérů a kontextuálního mapování by mohla být zevrubnější a systematičtější, nikoli pouze přehledová.**

K přednostem práce patří také to, že je psána kultivovaným jazykem s adekvátním užíváním odborné terminologie. Překlepy nebo stylistické nedostatky jsou zcela ojedinělé.

Otázky a náměty k obhajobě:

V rámci zdůvodnění kvalitativní strategie autorka rozlišuje mezi epistemologickým východiskem (sociální konstruktivismus), teoretickou oporou (fenomenologie) a výzkumným paradigmatem, který určuje výzkumný design (hermeneutika), což jsou východiska sdílená v rámci „rozumějících“ kvalitativních výzkumů. Volbou dvou výzkumných metod (mapování aktérů a kontextuální mapování) se však také přihlašuje k systémovému paradigmatu (viz citované zdroje), které je mj. aplikováno při analýze a řešení problémů vysoce komplexních systémů. **Jak by autorka zhodnotila systémová opatření integrace mladistvých uprchlíků v Německu a kde vidí hlavní problémy?**

Jakým konkrétním způsobem byla autorkou aplikována Mayeringova doporučení zpětné kontroly výzkumu, např. prognostické hledisko?

Autorka v závěru práce píše: „Funkčního modu vivendi dosáhneme jedině pokud budou očekávání a cíle, které uprchlíci mají při vstupu do přijímající země, buď přímo realizovány, nebo dojde k takovému posunu v jejich očekáváních a plánech, který jim umožní nalézt realizovatelnou životní perspektivu, jež se jim subjektivně bude jevit jako smysluplná a na jejíž realizaci se budou chtít aktivně podílet. A právě toto je náš společný úkol.“ (s. 156). **Jaká plynou rizika z případného nezvládnutí tohoto úkolu a jak jim v rámci sociální práce na základě prezentovaných výzkumných závěrů předcházet?**

Závěr

Předložená disertační práce řeší aktuální téma a přináší podněty pro rozvoj sociální práce s mladistvými migranty bez doprovodu. Pro teoretickou část je příznačné přecházení mezi kritickou sociálně vědní rovinou odkazující na koncept interseksionality a rovinou spíše informační. Vzhledem k funkci, kterou teoretická část v disertačních pracích plní, by bylo vhodné formulovat závěry, které z teorie vyplynuly pro koncipování samotného empirického výzkumu. Hlavní přínos práce po stránce poznatkové i metodologické spočívá ve výzkumné části, která přináší zajímavé, často kritické náhledy na psychosociální intervence poskytované v rámci integračního procesu mladistvým uprchlíkům a rozšiřuje porozumění jejich žité zkušenosti i jejich potřebám jako nikoli jediným, ale důležitým předpokladům úspěchu či neúspěchu jejich začlenění do majoritní společnosti.

V kontextu náročnosti a ojedinělosti tématu i v souvislosti se snahou po metodologicky náročném přístupu lze konstatovat, že N. Roupcová prokázala v disertační práci tvůrčí schopnosti v dané oblasti výzkumu. Text splňuje požadavky kladené na disertační práce, a proto ho doporučuji k obhajobě.

V Berouně 1. 7. 2024

doc. PhDr. Jitka Lorenzová, Ph.D., v. r.